

29. Зубань О. К. Боротьба України за розвиток народної освіти і підготовку кадрів для народного господарства (1945–1952 рр.). Львів, 1967. 260 с
30. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. К.: Вікар, 2003. 335 с.
31. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. Ніжин, 2005. 420 с.
32. Ніжинська вища школа у спогадах студентів і викладачів: мемуари: у 2 т. / упоряд.: Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. Т. 2. 516 с.
33. Чаленко А. В. Від першої студентки-панянки О. Левковцевої до становлення жіночої освіти в Ніжинській вищій школі у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. // Історія науки і біографістика. 2023. № 4. С. 288–313.

ПОШУК ІНДИКАТОРІВ РУРБАНІЗАЦІЇ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Король Віталій

Сумський державний університет

кандидат історичних наук, старший викладач

Запорізький національний університет

докторант

Село і місто сприймаються як два принципово різних і навіть протилежних за своєю суттю типи поселень. Однак ця відмінність не завжди була і є сталою. За певних обставин спостерігається набуття селами міських ознак, а містами – сільських. Щоб проаналізувати такі якісні зміни у сьогоденні, спрогнозувати, а можливо й ініціювати їх у майбутньому, конче важливо дослідити аналогічні процеси в історичній ретроспективі.

У цьому відношенні надзвичайно цікавим і важливим було б вивчити розвиток сільської місцевості України впродовж першого повоєнного десятиліття (другої половини 1940-х – першої половини 1960-х років). Низка відомих історичних фактів (зростання кількості смт, ідея «агроміст», пропаганда сільської індустріалізації тощо) наштовхує нас на гіпотезу про активну рурбанізацію українського села в означений період. Рурбанізацію ми розглядаємо в традиційному ключі, тобто як процес поширення міських форм та умов життя на сільську місцевість.

Постає необхідність підтвердити або спростувати наведену гіпотезу. Проте характер і рамки цієї доповіді не передбачають можливості зробити це з усією повнотою та ретельністю. Зараз ми лише ставимо за мету визначити аспекти життя повоєнного села, які належить дослідити, та знайти індикатори, які б вказували на тогочасну наявність рурбанізації.

Свого часу Макс Вебер вказував на вплив кількісних критеріїв для визначення категорії «місто». Зокрема, йдеться про велику кількість населення, скупчену в межах поселення настільки, щоб зробити особисте знайомство під час спілкування не обов'язковим [5, с. 65]. Саме в умовах таких відчужених зв'язків виникає

атомізоване міське суспільство («гезельшафт» у термінології ще одного класика соціології Фердинанда Тьоніса) [3, с. 17]. Звичайно показник кількості мешканців, необхідний для переходу від села до міста, є відносною величиною, що залежить від загальних культурних умов. Проте факт зростання населення разом з ущільненням його розміщення в селах безперечно є одним з індикаторів рурбанізації.

З цього погляду треба дослідити, як у повоєнній Україні змінювалися розміри сіл, кількість та щільність розміщення їхніх мешканців. Доцільним вважаємо проаналізувати такі сторінки історії того періоду, як міграції населення, кампанії з ліквідації хуторів, укрупнення колгоспів, поділ сіл на «перспективні» та неперспективні.

Також ще від часів урбаністичної революції міста завжди відрізнялися від сіл наявністю монументальних публічних споруд. Це один із критеріїв ідентифікації міст у твердженнях Гордона Чайлда [4, с. 12]. Згадана монументальна архітектура доповнюється відкритими публічними просторами, які разом стають декораціями для того «театру соціальної дії», яким називав місто видатний американський урбаніст Льюїс Мамфорд [2, с. 11].

Зважаючи на це, ми маємо дослідити особливості будівництва адміністративних та культурних споруд у сільській місцевості часів пізнього сталінізму і хрущовської відлиги, дати оцінку розвитку архітектури громадських будівель, а також проаналізувати зміни у просторових рішеннях під час розроблення і реалізації проєктів реконструкції сіл. Окремо варто вивчити створення парадних просторів і рекреаційних зон.

Місто завжди асоціювалося з особистою свободою. При чому насамперед це була «магія свободи від землі» (за влучним висловом Я. Верменич) [1, с. 62]. З давніх давен жителі сіл неминуче були зосереджені на землеробстві, тоді як у містах з'являлася можливість працювати у позааграрних галузях економіки. Рурбанізація, як правило, передбачає перенесення в сільську місцевість форм господарської діяльності, характерних для міст. Отож, наше завдання, по перше, дослідити, як у сільській місцевості повоєнного періоду розміщувалися нові промислові об'єкти і розвивалися старі. По друге, треба проаналізувати і дати оцінку заходам влади з електрифікації та механізації сільського господарства. Чи дійсно відбувалася розпропаговане переведення колгоспів і радгоспів на індустріальні рейки, а їхніх працівники перетворювалися на «розселянених» робітників?

Ще одним із критеріїв ідентифікації міст Г. Чайлд визначив професійну неоднорідність населення [4, с. 11]. Тому щоб підтвердити чи спростувати твердження про повоєнну рурбанізацію, нам крім усього іншого необхідно вивчити професійну структуру сільського населення УРСР. Зробити це можна як на узагальнених матеріалах перепису 1959 р., порівнявши з довоєнними показниками, так і на рівні окремих населених пунктів для більш рельєфного дослідження.

Макс Вебер називає регулярно діючий ринок необхідною (хоча і не достатньою) ознакою міста [5, с. 66-67]. В широкому розумінні стосовно ХХ ст. цей фактор можна розуміти як функціонування торгівлі взагалі. Тому шлях нашого подальшого дослідження буде пролягати у царину вивчення особливостей розвитку сільських ринків, мережі державних, кооперативних та відомчих магазинів на селі, а також приватної торгівлі включно зі спекуляцією.

На відміну від сільської спільноти, зцементованої віковими традиціями кровної спорідненості та добросусідства, Ф. Тьоніс називає міське суспільство «колом людей, які мирно живуть поряд, але є по суті роз'єднаними» [3, с. 52]. Тому «гезельшафт» неминуче потребує формування громадської думки, яка претендує на встановлення загальних і значущих норм поведінки та взаємодії. Сам Ф. Тьоніс відзначає колосальну роль, яку в сучасності відіграють засоби масової інформації для поширення громадської думки [3, с. 235]. Тому ще одним нашим завданням стане дослідження функціонування місцевої преси (передовсім районної), поширення радіомовлення та кінопрокату в сільській місцевості після II Світової війни. Ключове питання в дослідженні цього аспекту полягає в тому, чи здатні були зазначені канали інформації розмивати споконвічні засади суспільного і культурного життя села та прищеплювати нові – урбанізовані.

Отже, для подальшої перевірки гіпотези про рурбанізацію сільської місцевості України в повоєнну добу нам необхідно дослідити зміни чисельності та щільності розміщення населення сіл, трансформації архітектури і просторового планування, розвиток позааграрних галузей економіки, розподіл сільського населення за професійною ознакою, стан торгівлі, а також можливості нових інформаційних каналів на селі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верменич Я. В. Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. 306 с.
2. Мамфорд Л. Що таке місто. *Анатомія міста: Київ. Урбаністичні студії*. Київ: Смолоскип, 2012. С. 10-14.
3. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство / пер. з нім. Київ: Дух і літера, 2005. 262 с.
4. Childe G. The Urban Revolution. *The Town Planning Review*. 1950. Vol. 21, No. 1, pp. 3-17.
5. Weber M. The City. New York: Macmillan Publishing Co, 1966. 242 p.

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ДОРОСЛИХ НА СУМЩИНІ 20-30-Х РР. ХХ СТ.

Петренко Наталія

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
доктор філософії
асистентка кафедри історії, правознавства та методики навчання

Нові методи управління державою з'явилися з більшовицькою окупацією українських земель, створенням Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР) у 1919 р., остаточною поразкою національно-визвольних змагань та створенням Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) у грудні 1922 р. Керівництво в УСРР отримала Комуністична партія (більшовиків) України (КП(б)У), яка виконувала всі вказівки РКП(б).